

Екологічний вимір російської агресії: порушення законів та звичаїв війни проти навколишнього середовища

Вступ

Агресія РФ проти України супроводжується значною кількістю порушень міжнародного гуманітарного права у сфері захисту навколишнього середовища. Шкода, заподіяна внаслідок нападів на установки і споруди, що містять небезпечні сили, хімічні підприємства, може мати транскордонний характер та в окремих випадках (як, наприклад, через потенційні руйнування на Чорнобильській атомній електростанції) мати глобальні наслідки. Ця довідка стосуватиметься таких нападів та інших порушень МГП проти навколишнього середовища.

Порушення МГП щодо навколишнього середовища

24 лютого військові збройних сил РФ, зайшовши з території Республіки Білорусь, захопили та встановили контроль над Чорнобильською атомною електростанцією (далі в тексті – ЧАЕС), й утримують там персонал. Військові збройних сил РФ також захопили два сховища відпрацьованого ядерного палива (СВЯП-1 та СВЯП-2), під контроль військових збройних сил РФ потрапив і комплекс "Вектор", що забезпечує зберігання та поховання ядерних відходів¹. Під час захоплення Зони відчуження російські військові виставили ультиматум про здачу ЧАЕС, погрожуючи мінуванням і підривами окремих об'єктів інфраструктури. Російські літаки здійснюють маневри в забороненій для прольоту зоні над Чорнобильською атомною електростанцією і ведуть звідти обстріли, зависаючи над спорудами електростанцій. Така поведінка контрастує з заявою представника Міністерства оборони РФ Ігоря Конашенкова про те, що Збройні сили РФ взяли під контроль Чорнобильську АЕС для того, щоб уникнути ядерної провокації. Нібито для цього туди відправили сили ВДВ для захоплення станції².

Окрім того, зона навколо ЧАЕС використовується російськими збройними силами для перекидання військовослужбовців та техніки на південь від станції. Пересування російської важкої техніки по забрудненій радіонуклідами території Зони відчуження Чорнобильської АЕС призвело до значного підвищення радіаційного фону.

¹ Окупанти захопили Чорнобильську станцію, available at: <https://mind.ua/news/20236591-opovleno-okupanti-zahopili-chornobilsku-stanciyu>

² Навіщо російські війська захопили Чорнобильську АЕС, available at: <https://www.bbc.com/ukrainian/features-60524741>; Выступление представителя Минобороны РФ, available at: <https://www.youtube.com/watch?v=hY2YBaihKI8>

На півдні України російські ЗС націлювали установки залпового вогню на Запорізьку атомну електростанцію з погрозами відкрити вогонь. Цього, на щастя, не сталося.

26 лютого повітряно-космічними силами РФ було здійснено ракетний напад на Київську ГЕС, що несло загрозу затоплення Києва та значних територій навколо. Очевидно, що вплив від пошкодження ГЕС був б катастрофічний як для Києва та його мешканців, так і для мешканців міст та селищ на південь від столиці України.

Значна шкода навколишньому середовищу була спричинена також внаслідок умисних нападів ЗС РФ на нафтові бази. Внаслідок ракетного нападу повітряно-космічних сил РФ на нафтобазу у Василькові під Києвом виникла велика пожежа через загоряння нафтопродуктів. Склад нафти в Охтирці, Сумська область, 28 лютого став об'єктом нападу російських військ, внаслідок чого виникла значна пожежа. 28 лютого на нафтовий склад в Охтирці були скинуті вакуумні бомби та підірвані місткості з нафтою, що призвело до пожежі з завданням широкомасштабної шкоди навколишньому середовищу.

МГП зобов'язує сторони збройного конфлікту турбуватися про навколишнє середовище, що охоплює й заборону методів та засобів війни, які можуть завдати шкоду навколишньому середовищу та, як наслідок, життя та здоров'ю людей (стаття 55 Додаткового протоколу I). Стаття 56 ДП I також забороняє прямі напади на установки і споруди, що містять небезпечні сили, зокрема атомні електростанції. Іншими словами, ДП I зорієнтовує держави, що забороненими є як прямі напади на згадані вище об'єкти, так і використання установок і споруд, що містять небезпечні сили, для прикриття військових операцій, здійснення обстрілів з території таких об'єктів тощо.

Конвенція про заборону військового або будь-якого ворожого використання засобів впливу на природне середовище також забороняє будь-які засоби військового впливу на навколишнє середовище. Це може охоплювати й радіоактивне забруднення, і знищення дамб.

Римський статут міжнародного кримінального суду воєнним злочином називає виключно непропорційний напад, що завідомо може призвести до заподіяння широкої, довгочасної і серйозної шкоди навколишньому середовищу. При цьому напад може розумітися широко і не обов'язково має охоплювати використання зброї проти конкретного об'єкта. Пересування техніки через об'єкт як і його захоплення може за певних умов розглядатися як напад. Окрім того, навіть погроза нападу може складати замах на скоєння воєнного злочину у вигляді нападу, що завідомо може призвести до заподіяння широкої, довгочасної і серйозної шкоди навколишньому середовищу.

Замість висновків

Широкомасштабні військові дії з 24 лютого 2022 р., що мають місце внаслідок агресії РФ проти України, завдають широкої, довгочасної і серйозної шкоди природному

середовищу, що є порушеннями міжнародного гуманітарного права та може розглядатися як воєнний злочин. Описані випадки порушення МГП провокують екологічну кризу в регіоні, мають глобальні наслідки і повинні бути належно оцінені світовою спільнотою.